

Költő, okmánnal

Zelei Miklós: Alapítólevél

Akkoriban Temesi Feri volt a legjobb barátja. Farmerben jártak, borzasak voltak, ifjú nők holdudvara veteték őket körül irodalmi esteken, külvárosi kocsmaszatoloknál. Zelei Miklós úgy érkezett Szegedre, hogy Ilia Mihály azonnal felfedezte költői tehetségét. Egyáltalán; kit nem illa fedezett fel akkoriban? Veress Miklós is mindjárt pártfogásba vette; Szepesi Attila nemkülönben, nekem is barátom lett hamar. A főiskolára járt, magyar-orsz. szakra. Tanári diplomát szerzett, bár soha nem akart tanítani; különféle kalandokba sodródott, de nem keresett kalandokat. Aztán egyszer csak eltűnt a városból. Ez nem sokkal diplomája kézhezvétele után történt. Rákerült a veszteséglisra ő is, aki a többiek mellett Szeged neveltje volt, s talán polgára is lehetett volna. Micsoda csapaj volt!

Dehát nincs az a csapat. Zelei Miklós különben sem szerette igazán ezt a várost, tudnivaló is volt, nem lesz ittmaradása. „Bizakodásra ítélt minket ez a város / nem a meglepetés jön el mi megünk el.” — írta még valamikor 1970 táján.

Régóta vártam az első kötetét, sokáig szunnyadt álmos szerkesztők asztalfiókjai mélyén az Alapítólevél kézírata. De végre itt van! És bizonyít. Bizonyítja, hogy Zelei Miklós első könyve egy máris jelentős, s valószínűleg fejlődőképes költészet alapokmánya.

Hogy kik a mesterei, nehéz megmondani, — sokan vannak. Huszadik századi poéták főként, Magyarországról és Európából. Egyben biztosak lehetünk; Zelei Miklós egyiküket sem utánozza még legkorábbi verseiben sem. Nincs is szükség erre, hiszen őt első sorban nem a formákkal való járték érdekli, a már megírt témák újravariálása. Ő a magáét mondja. Versei helyzetjelentések egy ma harmincegyéneány esztendősi értelmiségi állapotáról.

Leghatékonyabb költői fegyvere a gondolatritmus és a groteszk szerkesztésmód, am; utóbbi kellemesen fanyarrá teszi ezeket az opuszokat; afféle modern

Villoni attitűd ez, a gondolkodó, a vagány, mert át nem verhető fiatalé. Kötete számos kevesekhez juthat el, mert első könyvetket nem adnak ki nagy példányszámban Magyarországon, s a kevesből is a zöm a könyvtárak tulajdona lesz, ahol néha elveszik az első, még vékonyabb versfüzet a könyvtengerben. Pedig ez a költői névjegy megérdemelné, hogy sokan megismerkedjenek vele. Nem könnyű olvasmány az Alapítólevél; nem andalodásra való széplelkeknek üres óráiban. Gondolkodásra készítő opuszok sora.

Ami mégis megjegyzést kíván; jobban kellene költőknek ügyelni a költői fegyverem kötelező parancsaira; az az egy-két kidolgozatlan ötlet nem szerepelne versként, a kész vers igényével a gyűjteményben. A könyvet a Kozmosz jelentette meg, 1980-ban.

Petri Ferenc

Félmillió óvodás

Félmillió gyermek — az óvodáskorúak 87,6 százaléka — jár óvodába. Jelenleg 150 ezerrel többen részesülnek óvodai nevelésben, mint amennyit öt évvel ezelőtt ilyen intézményben gondoztak. Miként a Művelődési Minisztérium most elkészült tájékoztatójából kitétni, évről évre jelentősen gyarapodott az óvodák száma. Az V. ötéves terv időszakában több mint 600 óvodát létesítettek az országban. Napjainkban 4700 ilyen intézmény működik, és lényegében valamennyi napközli otthonos. Egyes megyékben az országos átlagnál jóval több az óvoda: például Pest, Szabolcs-Szatmár, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 300—380, a fővárosban pedig 647. Számos régi óvodaépületet bővítettek, korszerűsítettek az utóbbi fél évtizedben, így az óvodai helyek száma meghaladja a 365 ezret. S csaknem 88 ezerrel több, mint amennyit öt évvel ezelőtt volt.

Emlékek—tükörben

Sok szeretettel, kíváncsisággal, illatos túrós lepénnyel várták tegnap, kedden délelőtt a baksi öregek nankózi otthonában Gémes Eszter író-olvasó találkozója. A helyi általános iskola kisdobosai énekszóval köszöntötték a vendéget és az idős embereket, majd Eszter néni olvasott fel részleteket írásaiból. Az íróasszony és közönsége hasonló helyzetben élte meg az elmúlt nehéz évtizedeket: a baksi idős emberek salát emlékeit, gyermekkoruk mítoszait láthatják ismét Eszter néni művészetének tükrében. Hogy valóban így volt, bizonyítja a felolvasást követő bensőséges beszélgetés is.

— Vótá?
— Vótam.
— Igenyösen onnan gyűssz?
— Onnan.
— Mit tudtá mög?
— Esőt, a hó tegnap, de a vérnyomok látszanak.
A tűz utolsó lobbant a bogrács alatt.
— Kész! Lőhet önni — mondja Bakacsi.
— Előbb a dögöm igazítom é Rűcskőssé — szól Rűcsa Sándor. Feláll, a szemében ott bujkál a zöld láng. Aki ezt ismeri, az már remeg.
A cserény háta mögé megy a lováért, rövidre fogott kantárszárral már vágta is a töltés felé.
— Várunk! — kiált utána Veszélka Imre.
A lóról szakad a hab, mire a Tisza széli nádashoz érnek egy isen jól elrejtőzött tanya felé. Bezörget a keresztivásas kisablakon.
— András! Hé!
Nem mozdul semmi.
— Hallod-é? Én vagyok!
Beugrik a kerítésen, az eresz alatt tapogat valamit. Megvan. Egy táj paprikás. Orrához emeli, semmi hagymaszag. Tegnap! E' még mamma nem övött itthon! Most a Hajdában iszogati Utána!
Zakottabb helyre ért a kutyák felüvöltöttek. Már csak a Tisza választja el a kocsmát ötöle. A csónak a túlsó parton. Ide kell csalni Rűcskőst. Ő azt nagyon jól tudta, hogy az öccsével a jel a vadlúdazogás. Bal keze hüvelykujjával megfogta a sisájtát.
— Gá! Gá! Lit! — ilyen hangokat hallatott.
— Gá! Gá! — újabb gázogás. Sándor behúzódott a kanvarba.
A kocsmában csak Rűcskös volt meg Misic, a tót fuvaros. Eopen azt mesélte hogy a városkapitány elfogatta, s hogy húzgálta a körme alá a szálkákat.
— Kinn mög vadludak húznak, még a szárnyuk esattogása is hallik. Kímék máj mögnézöm — mondja Rűcskös.
De ő tudta, hogy ezek nem igazi ludak. Csónakba ül, megkerüli a zsombékos, a jel irányában kiköt.
— Té vagy? — kérdi.
— Én — hangzik a felelet.

A szociológia Magyarországa

Beszélgetés Kulcsár Kálmánnal

A közelmúltban megjelent könyve. A mai magyar társadalom szociológiai mű léteire lett egészen szokatlanul, sláger: örvendetes módon hiánycikké vált az a munka, amely társadalmunk jelenlegi állapotát történetiségében és szinkronban ennyiránt szemlélte, vizsgálta. Kulcsár Kálmán, a Magyar Tudományos Akadémia szociológiai intézetének vezetője a közelmúltban konferencián járt Szegeden, ekkor beszélgethettünk a leasikeresebb hazai szociológiai könyv szerzőjével, a tudomány magyarországi „első emberével”.

— Mit szól könyvének hirtelen-váratlan sikeréhez?

— Ha nagyon álszerű akarnék lenni, mondhatnám, hogy meglep. Am azért nem mondom, mert tudom: megpróbáltam a könyvben olyan nyíltan feszegetni bizonyos problémákat, ahogyan csak azokat a tudomány információi és módszerei révén ma Magyarországon lehet. Hogy mennyire érdekli a mai magyar társadalom a benne élőket, mennyire izgatja őket mindaz, amit viszonylagos nyíltsággal és világszaggal megmutatni igyekeztem — ebből a szempontból egyáltalán nem lep meg, hogy a könyv olyan gyorsan eltűnt a boltokból. Egyben viszont nagyon remélem; ennek az eltűnésnek nem az az oka, hogy az olvasók olyan szenzációmozgatókat találtak benne, melyek következtében elkapkodták. Nem efféle csemegék nyújtása volt a célom.

— Milyen koncepció alapján mutatta fel társadalmunkat?

— Mindenekelőtt az egész mai hazai társadalmi problematikát történelmi folyamatba helyeztem. A magyar elmaradottság, „masság”, a megkésetttség, a modernizációs folyamat sajátosságai — e tényezőket tartom újszerű vizsgálat tárgyainak kulcsfontosságúknak. Meggyőződésem, hogy a ma Magyarországot csak akkor érthetjük meg igazán, ha ilyen történelmi perspektívába helyezzük. Eddig jobbára úgy szemléltük a magunk magyar világát, mint ami valami kimerevített, önmagában létező egész, Nyugat része, „a kereszténység védőpajza”, két kultúra tükörpontja és hasonlók. A magyar társadalom fejlődésben elmaradt volt ugyan, de annyi sajátossággal, össze-

függéssel rendelkezik ennek következményeként, hogy nagy részük ma is megtalálható, élő. Ez a könyv magyarázó elve. Persze vannak akik ezt megkérdőjelezzik... Úgy érzem, e ponton kell tovább munkálkodnom. Nemsokára a Magyar Tudományban megjelenik egy tanulmányom, Mit jelent a modernizáció Kelet-Európában, és hogyan viszonyul a Nyugathoz? címmel. Könyvem utószavának is felfogható.

— Mondana többet a modernizációs folyamat elméletéről?

— A magyarság legnagyobb elméi, különösen a 18. század vége és a 19. század eleje óta, mindig Nyugatra tekintettek. S elkésredve jöttek onnan haza, összehasonlítva a látottakat a honi állapotokkal. A Nyugat mindig minta és mérce volt a magyar társadalom előtt. Mostapra a helyzet alapvetően megváltozott. Ami engem illet, ma szívesebben kóborlok a fejlődő országokban, bár jó néhány-szor jártam Nyugaton is. Am azt mondom, a fejlődő országok sokkal tanulságosabbak manapság számunkra. A nyugati társadalmi fejlődés organikus volt, minden szférában gyakorlatilag egyformán alakult, az „pari és a polgári forradalom egyszerre jött létre. A modernizáció ezzel szemben az, ha az érintett társadalomban nincs ilyen organikus fejlődés, az impulzust kívülről kapja, tehát mintát (is) követ, de egyben a világpolitikába történő belehelyeződés igényét is. A modernizáció azonban nemcsak minta, hanem saját nemzeti identitásunk védelme is. S ez utóbbi roppant fontos. A modernizáció ekképpen a világon először Kelet-Európában va-

lósult meg, ezért elsődleges értelemben én az itteni országokat tekintem fejlődő országoknak, ebben a logikai összefüggésben. Nálunk e folyamat legalábbis túlnyomó részben kibontakozott a hatvanas évek végére. Ami igazán lényeges ma: továbblépni ebben a folyamatban. Viszont bizonyos fokig ez még mindig akadályoztatott. Részben a történelmi múlt, a megkésetttség máig ható következményei, részben az eddigi magyar szocializmus negatív sajátosságai miatt.

— A szociológia napjainkban teljes mértékben polgárjogot nyert tudomány Magyarországon. Hogyan ítéli meg a mai magyar szociológia helyzetét?

— Hallatlan indulatok feszültek nem is olyan régen nálunk a szociológiával kapcsolatban. Valószággal örögi tudományként tekintették, modern boszorkányoknak minősítették művelőit. Ezen a fázison halálstennek már túl vagyunk. Volt egy ellenkező előjelű véletel is: amelyik világmegevaltó csodaszert látott a szociológiában. Nyilvánvaló, nem is kell hangsúlyoznom: amennyire nem egyik, annyira nem is a másik a mi tudományunk. Ma már e tekintetben ki egyenlítődségi folyamat tapasztalható. Ezért vagyok optimista. Ma már nem „szociológia” a szociológia, s amit eddig elért, az nemzetközi szinten sem kevés, ugyanakkor új feladatokat kell megoldania, sürgősen. Kidolgozni azokat a kategóriákat, amelyek a mai társadalom adekvát megragadására alkalmasak. Új fogalmakat kell meghatározni: például a munkás vagy a paraszt már nem az, ami 30—40 éve volt, ezek a fogalmak teljesen új tartalmakat kaptak. Társadalmunk vezetése is egyre inkább igényli, hogy tudományos információkat kapjon helyzetünkről. Az persze már külön dolog, hogy az adott mechanizmus hogyan használja fel ezeket az információkat. De ez — világszociológia.

— Mit tehet, mire tehet jó a szociológia Magyarországon?

— Szélesebb tömegeknek megvilágíthatja a társadalmi folyamatokat, felhívhatja a figyelmet igen lényeges nehézségekre. Segíthet megérteni saját helyzetünket és saját életünket országunkban. S ha ennyit tesz — már nagyon-nagyon sokat tett. Ehhez arra van szükség, hogy a szociológia jobban „a közönség elé lépjen”. Ötven éve jelent meg utóbbi könyv a magyar társadalomról, egy Weisz István nevű szerző műve. Inkább leíró jellegű munka volt. Remélhetőleg nem kell újra fél évszázadot várniuk arra, hogy jöhessen a következő. (Bár nem biztos hogy ebben a hosszú várakozásban csak a szociológia volt a ludas.) Mindenesetre a szociológiai tények népszerűsítése, közzétehető ismertetése egyáltalán nem lenne felesleges. Hadd gyakorolják önkritikát: az én könyvem is lehetne közérthetőbb, magam is túl vázlatosnak tartom. Tudjuk, mindenről lehet érthető és egyben értelmesen (tudományosan is!) beszélni, írni. Az igazán nagy tudósokat mindig ez jellemezte. Nálunk valahogyan nem elfogadott norma mintha nem tartanak méltónak az „akadémikus szinthez”. Szerencsére vannak kivételek (akadémikusok is)... S e követelmény alapfeltétel is ahhoz, amit a szociológia Magyarországon tehet.

Domonkos László

Gémes Eszter

Történetek

Rűcsa Sándorról

Rűcskös András karácsonya

— Húsz személynre — felel a csordás.
— Mikor lösz kész?
— Két pipaszó mögválasztí!
— Keszeg Vészélka nem járt itt?
— Nem!
— Akkó máma estére mör kő neki jelönni!
— A bötlehömösök? — kérde Bakacsi.
— Ühüm! Még az öccse is mondta, hogy ő vót. Rűcskös.
— Mindön tisztázódik estére.
— A kubikba vótak a testők?
— Ott, de mán évítették őket.
— Fokossal verték őket agyon! Csúnva munka! Gyerököket! Még... zzzá bötlehömösöket! Kukoricaszárubú vót a bötlehöm. Szögényök! — sajnálkozik Bakacsi. de már a paprikást forgatja a bográcsban. A tűz betvár végigül a szárnyék tövében, pipáznak. Egy ember a töltésen nógatja lovát a kocogásra. Semmi kedve annak, nagy darab földet beírt az már ma. Lefordulnak a járt útról, már ott is vannak a cserénvél. Keszeg leugrik a lováról egy cölöphöz költi, mert reggelig ő sem megy el innen. Odafordul a pipázókhoz, süvegéhez csapja a kezét, megáll Sándor előtt.
— Adí! Isten!
— Neköd is! — felel Sándor.
Keszeg áll nem mond semmit.
— „Maj” mondi, ha alkari harapóval nem szödöm, s nem adom a szót!” De ez csak gondolat. Imre már ismeri Sándor minden rándulását. Ő kérdezi:

Mikor összeérnek akkor ismeri föl, hogy nem az öccse.

— En vónék! — szól Sándor.

Rűcskös hátratántorodik.

— Té?

Sándor a csárda felé int.

— Vannak-é?

— Csupa magam, sönki több!

— Sönki?

A tekintetük gyilkol, hallják egymás szívverését.

— Nem járt erre sönki?

— Nem — feleli Rűcskös.

— Bötlehömösök sé?

Rűcskös rendben volt vele, hogy leszámolás lesz. Nem vár már semmire, nekiugrik Sándornak, ezvenest a torkát kapja el.

— Té!

Erre nem számított Sándor, dulakodnak, a földre akarnak vágódni. És közben rántja meg Sándor a mordály ravaszát, ő került alul, de a lövés a torkát érte Rűcskösnek, a szálán lövelt a vér vastag sugárban kifelé, Sándor arcát is lefröskölte.

Rűcskös a végét járja Sándor föléje hajol.

— Osztan kik vótak?

— Nem tom. Két gyerök. Huszonnégy krajcár vót náluk.

Horkantott még egynéhányat, kinyúlt, meghalt. Sándor lova előjött, a halott fejéhez állt.

— A hóttnak a lábához kő áni, még annyi tisztosésgöt sé tudsz hóka?

Aztán átvezeti lovát a töltésen, vágatában indul. Gá! Gá! Gá! Igazi vadludak húznak délre. Az arcáról a vért hóval mosta le. Hull a hó, Rűcskőst betakarja.

Még éifél sem volt, ott volt úra a csordásnál. Már a harmadik pipaszó írta vártukban.

Veszélka megpillant Sándor kezefején egy vércsönpet.

— Tanákozatok?

Bent a pásztorok a betlehem előtt éneklük:

„Mert ma született a té üdvösségtök!”

Egyik születik, a másik hal.

(Folytatjuk.)